

เชิงอรรถ

บทที่ ๑ : ญี่ปุ่นในต้นศตวรรษที่ ๑๘

ญี่ปุ่นสมัยโตกุงาวา เป็นการปกปิดมากที่สุดจะระบุการถือที่ดินจากการประเมินผลผลิตรายปีของที่ดินนั้นมากกว่าจะดูจากพื้นที่แหล่งที่ดินนั้น ดังเห็นได้จาก โทกุ (koku) ของข้าว ๑ โทกุ เท่ากับ ๖-๕ บุง-เอล โดยประมาณ

อะไรก็ตามที่ได้อ้างถึงแวนแคว้นโดยใช้ชื่อปราสาท-เมือง ซึ่งเป็นกร่ายที่จะหาได้ในแผนที่ อย่างไรก็ตาม แวนแคว้นที่ใหญ่ที่สุดทั้งหลายมักเรียกตามชื่อมณฑลที่ประกอบด้วยแวนแคว้นดังกล่าว และชื่อเหล่านี้ก็ใช้กันอย่างกว้างขวางมากในหนังสือที่เขียนเป็นภาษาของตะวันตก ณ ที่ใดที่เป็นเช่นนั้น จะให้ชื่อมณฑลในวงเล็บ และจะใช้คำพ้องบ่อยครั้ง ตัวอย่างที่สำคัญที่สุดคือ ตัวอย่างแวนแคว้นซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเมืองแห่งศตวรรษที่ ๑๙ ได้แก่ คาโกชิมิ (Kagoshima---Satsuma) ยามากูชิ (Yamaguchi---chochu) โคชิ (Kochi---Tosa) และซางา (Saga---Hizen)

^๑แปลจาก W.T. de Bary (ed.), *Sources of the Japanese Tradition* (New York, 1958), pp.409-10.

ในที่นี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับที่ใครจะขอแสดงความเห็นสั้น ๆ ในเรื่องความไม่รู้หนังสือของชาวมุไร ชาวมุไรทั้งหลายได้รับการสนับสนุนให้ศึกษาดำรงศิลปะของขงจื้อ และแม้หลายคนจะรู้บ้างเพียงผิวเผิน ส่วนใหญ่ก็มีการศึกษาดังกล่าวและบางคนก็กลายเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต แน่่อนว่าสังคมที่พวกเขาอยู่นั้นได้กำหนดค่านิยมไว้ที่ตำราและการเรียน จนโอกาสที่จะเรียนรู้มีพอประมาณ เทคนิคการพิมพ์ซึ่งได้นำมาจากจีนในสมัยแรก ๆ ก็ได้รับการปรับปรุงโดยใช้วิธีพิมพ์แบบเคลื่อนที่ซึ่งเป็นการเรียนรู้เพิ่มเติมจากทั้งยุโรปและเกาหลีในปลายศตวรรษที่ ๑๖ สิ่งนี้ช่วยให้มีตำราเพิ่มมากขึ้น หนังสือตำราต่าง ๆ มิได้ถูกพิมพ์โดยรัฐบาลโตกุงาวา และแวนแคว้นเท่านั้น หากแต่ผู้ขายหนังสือเองที่มีเป็นครั้งแรกในมหานครต่าง ๆ ก็พิมพ์หนังสือขายด้วย ห้องสมุดของเจ้าขุนนางซึ่งเปิดให้ชาวมุไรใช้ในแวนแคว้นมีขนาดใหญ่และมีหนังสือมากมายในขณะที่ชาวมุไรที่ยากจนและพ่อค้าอยู่ในฐานะตามกฎเกณฑ์ที่จะต้องยืมหนังสือจากมิตรสหายผู้มั่งมีและเพื่อนบ้าน แม้แต่ผู้อาศัยอยู่ตามชนบทก็สามารถจะอ่านผลงานที่เป็นที่นิยมโดยการหยิบยืมจากพ่อค้าเร่ขาย

^๒Donald Keene, *Anthology of Japanese Literature* (London, 1956), p.358.

^๕ตัวเลขประชากรในสมัยนั้นเป็นตัวเลขที่เชื่อถือมิได้ในรายละเอียด แต่เป็นตัวเลขที่มีเหตุผลพอเป็นแนวทางให้ทราบขนาดประชากร ตัวเลขมีขึ้นเพื่อจุดประสงค์ในการเก็บภาษีและดังนั้นก็ยกเว้นตัวเลขประชากรครอบครัวชามูไร และตัวเลขนี้ทำให้ขนาดอันแท้จริงของเมืองเป็นเรื่องที่ต้องนึกคิดกันบ้าง เพราะชามูไรส่วนใหญ่เป็นชาวเมืองและมีประมาณ ๒,๐๐๐,๐๐๐ คน จากจำนวนประชากรทั้งประเทศ ๓๐ ล้านในศตวรรษที่ ๑๙

^๖G.B. Sansom, *Japan, A Short cultural history* (rev. ed., London, 1952), p.477.

บทที่ ๒ : ปัญหาเศรษฐกิจและการปฏิรูป

^๗ริว (ryo) เป็นเหรียญทองคำ ซึ่งตลาดการเงินในเอโดะและโอซากาใช้เป็นเครื่องแลกเปลี่ยนโดยอัตราเฉลี่ยประมาณ ๖๐ มอมเม (momme = ๒๒๕ กรัม) ของแร่เงินใน ค.ศ. ๑๗๕๐-๑๘๐๐ ประมาณ ๖๕ มอมเม (๒๕๐ กรัม) ใน ค.ศ.๑๘๐๐-๕๐ แม้จะมีอัตราขึ้น ๆ ลง ๆ มันก็เป็นค่าราคาโดยประมาณของข้าว ๑ โกกุ อาจจะเทียบริวกับโกกุได้ในการพิจารณาข้อความการเงินในสมัยนั้น อย่างไรก็ตามก็ไม่เห็นว่าใช้ได้หลังปี ๑๘๕๐ เพราะมีภาวะเงินเฟ้อรวดเร็ว

^๘E.H. Norman, *Japan's Emergence As a Modern State* (New York, 1940), pp.61-2.

บทที่ ๓ : ญี่ปุ่นและตะวันตก

^๙Edinburgh Review, XCVI, 196 (October, 1852), p.383.

^{๑๐}คัดลงใน W. G. Beaseley, *Great Britain and The opening of Japan 1834-1858* (London, 1951), p.93.

^{๑๑}คำดั้งเดิมของจีนที่ว่า “รู้จักศัตรูและรู้จักตนเองย่อมนำมาซึ่งชัยชนะที่มั่นคงแน่นอน” มักใช้กันบ่อยในกลางศตวรรษที่ ๑๙ เพื่อเป็นการเตือนมิให้ฝ่ายอนุรักษนิยมวิจารณ์ว่าเรียนรู้อุสรณ์สิ่งตะวันตก

^{๑๒}คัดลงใน G.B. Sansom, *The Western World and Japan* (New York and London, 1950), p.258.

^{๑๓}“(De Bary, *Sources of the Japanese Tradition*, p.544.

^{๑๔}คัดลงใน S. Toyama, *Meiji ishin* (The Meiji Restoration) (Tokyo, 1951), p.78.
(ผู้เขียนแปล---W.G.B.)

บทที่ ๔ : ธานีสัญญาและการเมือง, ค.ศ.๑๘๕๓-๑๘๖๐

๑๕ ต้นฉบับข้อความจดหมายของประธานาธิบดี และของเปอร์รีหาอ่านได้ใน

F.L. Hawks, Narrative of the Expedition of an American Squadron to the China Seas and Japan (3 vols., Washington, 1856), I, 256-9.

๑๖ W. G. Beaseley, Select Documents on Japanese foreign policy 1853-1868 (London, 1955), p.117.

๑๗ Beasley, Select Documents, pp. 130-1.

๑๘ บันทึกที่ช่วยจำแปลลงใน Beaseley, Select Documents, p. 138.

๑๙ Townsend Harris, The complete Journal of Townsend Harris, ed. M.E. Cosenza (New York, 1930), p.507.

๒๐ บันทึกที่ช่วยจำแปลลงใน Beaseley, Select Documents, p.194.

๒๑ Harris, Complete Journal, p.505.

๒๒ ต้นฉบับพระราชกฤษฎีกา แปลลงใน Beaseley, Select Documents, p. 194.

บทที่ ๕ : ระบอบโตกุงาวาลัม ค.ศ.๑๘๖๐-๖๘

๒๓ ตัวเลขนี้มาจาก H.Borton, Japan's Modern Century (New York, 1955), p.57.

๒๔ R. Alcock, The Capital of the Tycoon (2 vols., London, 1863), I, 126.

๒๕ บันทึกของคณะรัฐบาล แปลลงใน Beaseley, Select Documents, p. 203.

๒๖ Russell ถึง Neale วันที่ ๒๔ ธันวาคม ค.ศ.๑๘๖๒, Parliamentary Papers. 1864, vol. LXVI, pp. 179-80.

๒๗ จดหมายของโอคุโบ โตชิมิชิ ลงวันที่ ๒๓ กันยายน ค.ศ.๑๘๖๕ แปลจาก Okubo, Toshimichi Monjo (10 vols., Tokyo, 1927-9), I, 298.

๒๘ E. Satow, A Diplomat in Japan (London, 1921), p.129. นักท่องเที่ยวชาวยุโรปส่วนใหญ่ในสมัยนั้นรู้จักโชกุนในฐานะที่เป็น “the Tycoon”

บทที่ ๖ : คนใหม่และวิธีใหม่, ค.ศ.๑๘๖๘-๑๘๗๓

๒๙ หนังสือของ Sansom ได้แปลพระราชปณิธาน และได้ระบุความสำคัญไว้ใน The Western World and Japan, pp.318-20.

^{๓๐}W.W. McLaren, *Japanese Government Documents*, (ฉบับแปล) Asiatic Soc. Japan, vol. Xlii, part I (Tokyo, 1914), pp.26-7.

^{๓๑}Ito Hirobumi, เขียนใน S. Okuma, ed., *Fifty Years of New Japan* (2 vols., London, 1910), I, 122.

^{๓๒}ต้นฉบับใน McLaren, *Japanese Government Documents*, pp. 29-32. ซึ่งระบุวันที่ผิดเป็นวันที่ ๕ มีนาคม ค.ศ.๑๘๖๙ แทนที่จะเป็นวันที่ ๒ มีนาคม

บทที่ ๗ : การปกครองและการเมือง, ค.ศ.๑๘๗๓-๑๘๙๔

^{๓๓}Satow, *A Diplomat in Japan*, p.340.

^{๓๔}บันทึกลงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๘๗๔ ใน McLaren, *Japanese Government Documents*, p. 445.

^{๓๕}R.A.Scalapino, *Democracy and the Party Movement in Prewar Japan* (Berkeley Los Angeles, 1953), p.63.

^{๓๖}แปลใน G.M.Beckmann, *The Making of the Meiji Constitution* (Univ. of Kansas, 1957), p.149. บันทึกโดย Ito, Yamagata and Okuma ก็แปลด้วยใน *ibid.*, pp.126-42.

^{๓๗}ดังเช่นมาตราส่วนการแปรชื่อพรรค นี่เป็นการเปิดทางไปสู่การคัดค้านไม่เห็นด้วย อย่างไรก็ตาม การใช้ก็มีความขลังศักดิ์สิทธิ์ ไปตามกาลเวลาและเพียงแต่ก่อให้เกิดความสับสนถ้าจะเสนอทางเลือกอื่น

^{๓๘}Press Law of June 28, 1875 in McLaren, *Japanese Government Documents*, p.542.

^{๓๙}McLaren, *Japanese Government Documents*, p.503.

^{๔๐}Ito Hirobumi, "Some reminiscences of the grant of the new constitution," in Okuma (ed.), *Fifty years of New Japan*, I, 125.

^{๔๑}พระราชกฤษฎีกา วันที่ ๒๘ เมษายน ค.ศ.๑๘๘๘, in McLaren, *Japanese Government Documents*, p. 128.

^{๔๒}Ito, "Some reminiscences," in Okuma, *Fifty Years in Japan*, 1, 127.

บทที่ ๘ : กระบวนการทันสมัย, ค.ศ.๑๘๗๓-๑๘๙๔

^{๔๓}Satow, *A Diplomat in Japan*, p.391.

๔๔ Murray's Handbook for Travellers in Japan, ed., B. H. Chamberlain and W.B.Mason (8th ed., London, 1907), p.11.

๔๕ เยน (yen) เป็นเงินสกุลใหม่ที่ใช้กันเมื่อมีการเปิดโรงษาปณ์ที่โอซากาในเดือนเมษายน ค.ศ.๑๘๖๙ แทนการใช้ริว (ryo) และอิชิบุ (ichibu) ของสมัยโตกูงาวา ค่าของเงินโดยปกติ ก่อนทศวรรษที่ ๑๙๓๐ คือ ประมาณ ๒ เยน = ๑ ดอลลาร์ ๑๐ เยน = ๑ ปอนด์สเตอร์ลิง

๔๖ J.R.Black, Young Japan (2 vols., London, 1880-1), II, 455.

๔๗ W.W. Lockwood, The Economic Development of Japan (Princeton, 1955), p.584.

๔๘ The Autobiography of Fukuzawa Yukichi (Tokyo, 1934), p.264.

๔๙ Fujii Jintaro, Outline of Japanese History in the Meiji Era (Tokyo, 1958), p.166.
มีนวนิยายโดยสรุปใน G.B. Sansom, The Western World and Japan (New York, 1950), pp.412-5.

บทที่ 6 : ลัทธิชาตินิยมและการต่างประเทศ, ค.ศ.๑๘๕๐-๑๙๐๔

๕๐ ใน Okuma, Fifty Years of New Japan, I, 211.

๕๑ The Relevant articles มีคัดลอกบางตอนลงใน Langer, The Diplomacy of Imperialism (rev. ed., New York, 1951), p.777.

บทที่ ๑๐ : สิ้นสุดยุคสมัย

๕๒ ใน Okuma, Fifty Years of New Japan, I, 128-9.

๕๓ G.W. Browne, Japan (Boston, 1901). p.408.

๕๔ Murray's Handbook for Travellers in Japan (1907), ed. B. H. Chamberlain and W. B. Mason. คัดข้อความจากหน้า ๑๐ แต่หนังสือทั้งเล่มไม่มีคุณค่าที่จะเป็นแหล่งให้ข้อมูลญี่ปุ่นในต้นศตวรรษที่ ๒๐

๕๕ Lockwood, The Economic Development of Japan, p. 556.

๕๖ Black, Young Japan, II, 407.

๕๗ Murray's Handbook (1907), p.8.

๕๘ การศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์มีเพียงพอในปลายรัชสมัยเมอิจิ เพราะญี่ปุ่นพร้อมแล้วที่จะผลิตผลงานค้นคว้าอันดีเด่น แม้นักวิทยาศาสตร์ชั้นหนึ่งจะยังมีน้อย ดังนั้น ผลงานของ

นางาโอกา (Nagaoka Hantaro) เรื่องโครงสร้างระเบิดนิวเคลียร์มีผลทำให้เขามีชื่อเชื่อมโยงกับผลงานของรูทเธอร์ฟอร์ด (Rutherford) และโบห์ร์ (Bohr) และทั้งประเพณีผลงานของกายภาคนิวเคลียร์ ซึ่งได้คงอยู่ต่อมาโดยการธำรงรักษาไว้โดยยูคาวา (Yukawa Hideki—ผลงานของยูคาวาคือทฤษฎีอนุภาคในปริมาณ---meson theory---ทำให้เขาได้รับรางวัลโนเบล---Nobel Prize---ใน ค.ศ.๑๙๔๙) ซูซูกิ (Suzuki Umetaro) ได้ค้นพบวิตามินด้วยตนเองต่างหากใน ค.ศ. ๑๙๑๐ และคนอื่นๆ ก็สร้างผลงานสำคัญๆ ในด้านดาราศาสตร์ วิชาว่าด้วยแผ่นดินไหว และพฤกษศาสตร์โดยเฉพาะ

บทที่ ๑๑ : ญี่ปุ่นกลายเป็นมหาอำนาจโลก, ค.ศ.๑๙๑๔-๑๙๒๒

^{๕๙}A.M. Young, *Japan under Taisho Tenno* (London, 1928), p.88.

^{๖๐}Yamagata ถึง Okuma ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.๑๙๑๔ ใน de Bary, *Sources of Japanese Tradition*, p.714.

^{๖๑}จากมาตราที่ ๑ ต้นฉบับมาตราที่ ๑ และที่ ๓ ระบุข้อความหลักของข้อตกลง คัดลอกลงใน Barton, *Japan's Modern Century*, p.317 p.

บทที่ ๑๒ : เหล่าเสรีนิยมในทศวรรษที่ ๑๙๒๐

^{๖๒}Young, *Japan under Taisho Tenno*, pp. 112-3. ใครเสริมต่อว่า คนรวยก็ไปท่องเที่ยวต่างประเทศมาก และมักส่งบุตรหลายไปมหาวิทยาลัยต่างประเทศ---แม้ว่า มาตรฐานการศึกษาสูงที่มหาวิทยาลัยในญี่ปุ่นเป็นเครื่องค้ำประกันว่า การศึกษาต่างประเทศมักถือว่าเป็นที่ปรารถนาเพิ่มเติมจากการศึกษาที่สามารถศึกษาได้ในประเทศมากกว่าจะถือว่าเป็นการศึกษาที่จำเป็นชดเชยแทนกัน

^{๖๓}Scalapino, *Democracy and the Party Movement*, p.232.

^{๖๔}Young, *Japan Under Taisho Tenno*, p.280.

^{๖๕}De Bary, *Sources of the Japanese tradition*, p.834.

บทที่ ๑๓ : ผู้รักชาติ เฒ่าทหาร ค.ศ.๑๙๓๐-๑๙๔๑

^{๖๖}แปลใน D.M.Brown, *Nationalism in Japan : an Introductory Historical Analysis* (Berkeley and Los Angeles, 1955), p.139.

๖๗ Showa เป็นชื่อยุคสมัยของรัชกาลปัจจุบันเริ่มใน ค.ศ.๑๙๒๖ ดังเช่นที่ Meiji เป็นชื่อยุคสมัยของพระราชอัยกา

๖๘ Richard Story, **The Double Patriots** (London, 1957), p.52.

๖๙ Story, **Double Patriots**, p.300. คำ Kokutai หมายถึงความหมายที่ใกล้เคียงกับคำว่า ระบอบแห่งประเทศชาติ (National Polity) เป็นคำที่พวกชาตินิยมสุดขีดนิยมใช้และกลายมา มีความหมายหนักแน่นเกี่ยวกับการบูชาพระจักรพรรดิ เกี่ยวกับลัทธินิยมการจงรักภักดี และเกี่ยวกับความคิดของฝ่ายขวาโดยทั่วไป

๗๐ A.M. Young, **Imperial Japan, 1926-1938** (London, 1938), pp. 179-80.

๗๑ Hugh Byas, **Government by Assassination** (London, 1943), p.47.

๗๒ Young, **Imperial Japan**, p.250 คำ “Japan” เป็นคำที่ชาวยุโรปใช้โดยหยิบยืมมาจาก การที่จีนออกเสียงคำที่ชาวญี่ปุ่นใช้สื่อความหมายในการพรรณนาประเทศของตน (โดยภาษา ศิลป์แล้วเป็นคำที่หมายถึง “กำเนิดจากดวงอาทิตย์” (sun-origen) ดังนั้น จึงหมายถึง “ดินแดน แห่งอาทิตย์อุทัย” (“land of the rising sun”) ชาวญี่ปุ่นเองออกเสียงอักษรที่สื่อความหมายนี้ คือ “Nihon” หรือ “Nippon” คำ “Nippon” นี้ก็มีความหมายถึงความรักชาติมากกว่าเล็กน้อยโดย ปรียาย

๗๓ Kokutai no Honji แปลใน J.O. Gauntlett (Cambridge) Mass., 1949), p.42.

บทที่ ๑๔ : จักรวรรดิที่ได้มาแล้วสูญไป, ค.ศ.๑๙๓๗-๑๙๔๕

๗๔ แปลใน de Bary, **Sources of the Japanese Tradition**, pp. 796-7.

๗๕ Ibid.

๗๖ คัดลงใน Y.C. Maxon, **Control of Japanese Foreign Policy, 1930-1945** (Berkeley), 1957). p.94.

๗๗ F.C.Jones, **Japan's New Order in East Asia** (London, 1954), p.83.

บทที่ ๑๕ : การปฏิรูปและการบูรณะปฏิสังขรณ์, ค.ศ.๑๙๔๕-๑๙๖๒

๗๘ อ่านต้นฉบับแปลได้จาก R.J.C. Butow, **Japan's Decision to Surrender** (Stanford, 1954), p.248.

๗๙ ตันฉบับพิมพ์ลงใน Borton, **Japan's Modern Century**, p. 486.

๘๐ มาตราที่ ๑ ตันฉบับรัฐธรรมนูญฉบับปี ๑๙๔๖ พิมพ์ลงใน Borton, **Japan's Modern Century**, pp.490-507. และพิมพ์กติกาก่อนไขของรัฐธรรมนูญฉบับปี ๑๘๘๙ ด้วย เพื่อให้ศึกษาเชิงเปรียบเทียบ

๘๑ R.P.Dore, **Land Reform in Japan** (London, 1959), p.XVII.

บทที่ ๑๖ : ญี่ปุ่นสมัยหลังสงคราม

๘๒ R.A. Scalapino and J. Masumi, **Parties and Politics in Contemporary Japan** (Berkeley and Los Angeles, 1962). p.53.

๘๓ John Morris, **Travellers from Tokyo** (London, 1943). p.29.

๘๔ D. Keene, H. Borton et. al., **Japan between East and West (New York, 1957)**, p. 188.

๘๕ Ivan Morris, **Nationalism and the Right Wing in Japan** (London, 1960), pp.30-31.